

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถ้ำ
ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช¹
Conservation of Marine Resources of Ban Nai Thong,
Tha Sala Sub-District, Tha Sala District, Nakhon Si
Thammarat Province¹

ปิ่นญารัตน์ แสงสุข^{2*} และเรวดี อึ้งโพธิ์³
Pinyarat Sangsuk^{2*} and Rewadee Ungpho³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิธีการทำประมงพื้นบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถ้ำ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

² นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

³ ผศ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

¹ This Article is Part of a Thesis “Way of Fisheries and Conservation of marine resources of Ban Nai Thong Tha Sala Sub - district, Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Province”

² Student, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90112, Thailand

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90112, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: pamfinal40@gmail.com

(Received: September 18, 2020; Revised: August 20, 2021; Accepted: August 29, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล 2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันของชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวจังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 21 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานภาครัฐ จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวมีทั้งสิ้น 7 กิจกรรมหลัก แบ่งประเภทกิจกรรมได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. กิจกรรมประเภทการจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากร 2. กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้ และมีรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางทะเลแบบร่วมมือกัน โดยชุมชนจะเป็นผู้เริ่มดำเนินการแก้ไข จัดการด้วยตนเองก่อนจะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น จึงทำให้ความรับผิดชอบและการตัดสินใจในการจัดการยังคงเอื้อให้ชุมชนได้มีอำนาจการจัดการทรัพยากรทางทะเลของตนอย่างเต็มที่ โดยอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรและความร่วมมือกันของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร รูปแบบการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรทางทะเล

Abstract

The study was conducted using a qualitative technique. The objectives of the study are 1.to study activities related to conservation of marine resources and 2.to study a mutual marine resource management model of Ban Nai Thong, Nakhon Si Thammarat. Data was collected by reviewing documents and research works and collecting field data through focus group discussion, in-depth interview, and non-participant observation. A total of 21 informants in 3 groups comprises the local fishermen group, academic group, and public organizations. The collected data was analyzed and discussed by analytical description. The study results revealed that there were 7 major activities and the activities were divided into 2 types as.1. management activities to restore resources and 2.capital and knowledge management activities.The model of marine resource management was based on cooperation. The community initiated to implement a corrective action before asking for help from other agencies, responsibility and decision in the management support the community to have full power to manage its own resources on the basis of cooperation of people in the community in a significant way.

Keywords: Activities Resource Conservation, Resource Management Model, Marine Resources

บทนำ

ทรัพยากรทางทะเลเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property) ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของจึงเป็นสมบัติของประเทศชาติที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน หากแต่ประเทศไทยในอดีตมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลในรูปแบบการผูกขาดโดยอำนาจของรัฐ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการทรัพยากร ผ่านการกำหนดนโยบาย วางแผนหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลมาโดยตลอด จึงทำให้ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางทะเลอย่างเสรีของประชาชนในพื้นที่ [1] การจัดการทรัพยากรที่ผ่านมามีได้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 มีความมุ่งเน้นการพัฒนาไปในด้านเศรษฐกิจและการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเป็นสำคัญจึงทำให้การจัดการด้านทรัพยากรทางทะเลเน้นเน้นไปด้านการเพิ่มกำลังการผลิตและจับสัตว์น้ำ ส่งผลให้ทรัพยากรในทะเลถูกใช้ไปอย่างต่อเนื่อง จนเสื่อมโทรมลง [2] กระทั่งเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา รัฐได้เรียนรู้จากการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลที่ล้มเหลว โดยเริ่มให้ความสำคัญในด้านการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีรากฐานความคิดที่ยึดโยงกับชุมชน และจารีตประเพณีของชุมชนมากขึ้น เกิดการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และทำให้การพัฒนาประเทศนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน [3]

ชุมชนบ้านในถุ้งตั้งอยู่ใน หมู่ที่ 5 ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหนึ่งในชุมชนริมทะเลชายฝั่งอ่าวไทยมีพื้นที่ 789 ไร่ และประชากร 4,202 คน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ซึ่งพื้นที่ทำกินของคนในชุมชนนั้นถือได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากทั้งสัตว์น้ำและพืชทะเล รวมถึงมีป่าชายเลนที่เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำวัยอ่อน ในประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรเขา-นา-เล ในนครศรีธรรมราช พบว่าช่วงหลังปี พ.ศ. 2505 ชุมชนในถุ้งมีลักษณะของการเข้าถึงทรัพยากรด้วยการสร้างเครือข่ายกับภายนอก ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการรวมตัวเป็นสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ผลการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรนั้นพบว่าชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นแต่ยังได้ไม่เต็มที่เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านความเข้มแข็งของชุมชน กระมลสิทธิ และปัจจัยการผลิตที่ต่างกัน [4]

อย่างไรก็ตามในช่วงปีพ.ศ 2540 เป็นต้นมาเกิดการบุกรุกพื้นที่ทางทะเลโดยเรือประมงพาณิชย์ที่เข้ามาจับสัตว์น้ำในพื้นที่ ด้วยเครื่องมือประมงทำลายล้าง อาทิ อวนลาก เรือคลาดหอยลาย ทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และโครงการขนาดใหญ่ของเอกชน เช่น โครงการสร้างท่าเทียบเรือ โครงการสร้างแท่นขุดเจาะปิโตรเลียม ซึ่งคนในชุมชนเล็งเห็นว่ายังซ้ำเติมปัญหาด้านทรัพยากรทางทะเลให้เลวร้ายยิ่งขึ้นไป จึงเกิดการรวมตัวเพื่อขับไล่เรือประมงพาณิชย์ และต่อต้านการจัดสร้างโครงการขนาดใหญ่ของเอกชน ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านได้รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนในนามของ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้ง” มีการแสวงหาองค์ความรู้ร่วมกับหลายฝ่ายทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน เกิดเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน และมีการดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์และการจัดตั้งธนาคารปูม้า ทำให้สัตว์น้ำและทรัพยากรในทะเลเริ่มมีจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้การแย่งใช้ทรัพยากรทางทะเลลดลง คืบความอุดมสมบูรณ์ให้กับท้องทะเลของชุมชนอีกครั้ง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมุ่งศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์และรูปแบบ

การจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชน เพื่อให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลในเขตพื้นที่อื่น ๆ โดยการศึกษาครั้งนี้เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลและทำความเข้าใจในเรื่องวิธีการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาประกอบกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประมงพื้นบ้านมาเป็นกรอบในการศึกษา พร้อมทั้งนำแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล แนวคิดการจัดการเข้ามาบูรณาการเพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชน แนวคิดการจัดการร่วม มาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเพื่อความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันของชุมชนประมงพื้นบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยโดย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมกลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.พื้นที่ที่ศึกษา ชุมชนบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องด้วยเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กที่ดำเนินวิถีการประอาชีพประมงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน มีการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 21 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ หัวหน้าและคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม จำนวน 6 คน โดยเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลในพื้นที่ และสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกัน 2. กลุ่มนักวิชาการ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนและเครือข่ายประมงพื้นบ้านในบริเวณใกล้เคียง จำนวน 5 คน และ 3. กลุ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยราชการ และเครือข่ายประมงพื้นบ้านในบริเวณใกล้เคียง จำนวน 2 คน ที่คอยให้การสนับสนุนชุมชนมาโดยตลอด ทั้งในด้านงบประมาณ กำลังแรงงาน และองค์ความรู้

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกบุคคลแต่ละกลุ่มผ่านการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำมาสู่การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล เฉพาะผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียด และตรงประเด็นของการศึกษามากที่สุด ทั้งนี้ มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้ 1. ชุมชนประมงบ้านในอุ้งกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล 2. รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีส่วนร่วมชุมชนประมงบ้านในอุ้งกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล

ชุมชนบ้านในอุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนประมงที่มีอายุเกือบ 100 ปี โดยคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ได้แก่ กลุ่มคนจากรัฐต่าง ๆ ของประเทศมาเลเซีย อาทิ รัฐปีนัง รัฐตรังกานู และรัฐกลันตัน ซึ่งย้ายถิ่นมาเนื่องจากหลบหนีภัยสงครามการล่าอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ลัดเลาะเรือมาตามชายฝั่งและเลือกปักหลักใช้ชีวิตอยู่ที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นที่ราบ สลับป่าและอยู่ติดทะเลอ่าวไทย จึงทำให้บรรพบุรุษในชุมชนเลือกประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งในปัจจุบันสภาพชุมชน และวิถีในการทำประมงมีความแตกต่างไปจากเดิมบ้าง ในทางกายภาพพบว่า พื้นที่บริเวณชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนที่เป็นพื้นดินลตน้อยลงอันเนื่องจากการกัดเซาะชายฝั่งของน้ำทะเล และลำคลองที่เคยเป็นเส้นทางการเดินเรือเข้ามาในชุมชนเมื่อในอดีตได้ตื้นเขินไป และในช่วงปีพ.ศ. 2540 ชุมชนประสบกับวิกฤตความเสื่อมโทรมของทรัพยากรจากการบุกรุกของเรือประมงพาณิชย์ [5] ทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลง และแผนการก่อสร้างของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของเอกชน โดยเฉพาะโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน และโครงการสร้างท่าเทียบเรือ เนื่องจากช่วงเวลาที่มิมีแผนจะดำเนินงาน โครงการได้การผ่านการพิจารณาพิจารณาอย่างน่าสงสัย สร้างความกังวลให้กับคนในพื้นที่ เหตุการณ์และความกังวลสะสมจนส่งผลต่อวิถีการทำประมงแบบดั้งเดิม อาทิ วิธีการจับปลาด้วยการทอดแหที่เริ่มไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางทะเลที่เริ่มเปลี่ยนไป การดักจับสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำตื้นเริ่มจับได้ยากขึ้น ชาวประมงบางส่วนใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย เพื่อแย่งชิงสัตว์น้ำจากกลุ่มเรือประมงพาณิชย์ และวิธีการหาปลาแบบดูหลาที่แม้จะยังคงอยู่แต่จำนวนผู้ใช้วิธีการนี้เหลือเพียงแค่ 20 คนในชุมชน อีกทั้งยังพบว่ายังไม่มีวิธีการในการถ่ายทอดความรู้นี้ให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนมากนัก

จากปัญหาดังกล่าว ชุมชนจึงมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและวิถีการทำประมงแบบพื้นบ้านเอาไว้โดยหันมาสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชน อาทิ การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ร่วมกับมรดกของชุมชนที่ชาวประมงพื้นบ้าน น้อมปฏิบัติไปในทางเดียวกัน การจัดตั้งธนาคารปูม้าเป็นต้น พร้อมกับนำเอาวิธีการทำประมงแบบดั้งเดิมกลับมาใช้ ไม่ใช่เครื่องมือประเภทอวนลากและอวนรุนในการจับสัตว์น้ำ และออกจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล ส่งผลให้ทรัพยากรเริ่มฟื้นฟูลงมาตามลำดับ ท้องทะเลและทรัพยากรเริ่มกลับมาอุดมสมบูรณ์ อาทิ เช่นการเพิ่มจำนวนของปูม้า และปลาทุร รวมถึงแหล่งปะการังที่มีมากขึ้น ปัญหาการเกิดปะการังฟอกขาวในทะเลลดน้อยลง และสามารถทำให้กลุ่มคนที่ละทิ้งอาชีพประมงพื้นบ้านไปกลับมาประมงอาชีพเดิมได้อีกครั้ง

ภายหลังจากเกิดวิกฤตด้านทรัพยากรทำให้ชาวประมงในพื้นที่เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรทางทะเลในชุมชน เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ มีการทำประมงแบบไม่เบียดเบียนทรัพยากร ด้วยวิถีแบบพื้นบ้านจึงถือได้ว่าชาวประมงบ้านในอุ้งเป็นทั้งผู้ใช้ และอนุรักษ์รักษาให้ทรัพยากรทางทะเลเกิดความสมดุล ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้มีแหล่งอาหาร แหล่งทำกินสืบต่อไปในอนาคต ผ่านกิจกรรมการอนุรักษ์แบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาสามารถแบ่งกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทางทะเล ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. กิจกรรมประเภทการจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากร

กิจกรรมประเภทนี้ เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากร เป็นกิจกรรมที่เข้าไปกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเลของชุมชนโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการใช้ทรัพยากรทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน และการจัดตั้งธนาคารปูม้า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มุ่งอาศัยวิธีการเพื่อเข้าไปจัดการฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยตรง เห็นผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมว่าเมื่อดำเนินกิจกรรมไปแล้ว ทรัพยากรทางทะเลดีขึ้นโดยจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลได้ และสัตว์น้ำเข้ามาวางไข่ตามชายฝั่งมากขึ้น

1.1 การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ

จากจุดเริ่มต้นที่ชาวประมงถูกรุกรานจากเรือประมงพาณิชย์ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องมีการรวมตัวกันเพื่อขับไล่เรือประมงพาณิชย์ ผลักดันให้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้างออกนอกอาณาเขตทะเลชายฝั่ง โดยมีการดำเนินการในระยะแรกด้วยการรวมตัวสมาชิกเพียง 34 คน ร่วมกันประท้วงเพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปัญห และในวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2545 เกิดการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านมุสลิมในถ้ำ” โดยอาศัยการชักชวนสมาชิกในชุมชนแบบปากต่อปาก เพื่อต่อต้านการเข้ามาก่อสร้างโครงการต่าง ๆ จากเอกชนที่เริ่มเข้ามาในชุมชน โดยในปีพ.ศ. 2549 พื้นที่อำเภอท่าศาลาถูกกำหนดให้เข้าไปอยู่ใน “โครงการเขาเทรินชีบอร์ด” กำหนดให้ท่าศาลารวมถึงชุมชนบ้านในถ้ำเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และหลังจากนั้นโครงการขนาดใหญ่มากมายเริ่มวางแผนจะก่อตั้งขึ้นในพื้นที่ อาทิ ท่าเรือน้ำลึก โรงไฟฟ้าถ่านหิน เป็นต้น ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อต่อต้านการเกิดขึ้นของโครงการเหล่านี้ ทางกลุ่มมีการยกระดับความเข้มแข็งโดยการจดทะเบียนเป็น องค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ภายใต้ชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ” ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะดำเนินการต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มีความเข้มแข็ง และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ มีสมาชิก 197 คน ขับเคลื่อนงานโดยแกนนำ “นายเจริญ โต๊ะอิดเต” และคณะกรรมการกลุ่มที่มาจากการคัดเลือกของสมาชิกผ่านการโหวต โดยกลุ่มมีแนวคิดการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 สัญลักษณ์กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ

1.2 การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร

แนวเขตอนุรักษ์ของชุมชนเป็นหนึ่งในกิจกรรมแรกที่ชุมชนร่วมกันทำเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยการสร้างแนวเขตอนุรักษ์เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ภายหลังจากที่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่มร่วมกันต่อต้านผลักดันให้เรือประมงพาณิชย์ออกจากพื้นที่ชายฝั่งได้สำเร็จ ซึ่งแนวเขตเกิดจากความร่วมมือที่จะปกป้องพื้นที่หน้าบ้านนั่นคือท้องทะเล เป็นการร่วมมือระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์การทำแนวเขตอนุรักษ์จากกรมประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวเขตอนุรักษ์จะมีหลักการทำงานคล้ายเครื่องมือจับสัตว์น้ำที่เรียกว่า โป๊ะ ชาวประมงในพื้นที่จะร่วมกันนำไม้ไผ่มาเหลาปักลงไปใต้น้ำลักษณะคล้ายกระโจม โดยภายในกระโจมจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของลูกปลา และปลาที่มาวางไข่ โดยหนึ่งกระโจมจะใช้ไม้ไผ่ 5 ลำ ความยาวไม้ประมาณ 5 เมตร ปักลงไปใต้น้ำที่ระดับความลึก 2 เมตร ก่อนจะใช้เชือกมัดบริเวณปลายด้านบนเพื่อไม่ให้ไม้ไผ่หลุดออกจากกัน ทำลักษณะนี้ไปเรื่อย ๆ และเว้นระยะห่างแต่ละกระโจมประมาณ 800-1000 เมตร กระโจมบ้านปลาจะทอดยาวไปตามกลางทะเลเป็นความยาวกว่า 3,000 เมตร เพื่อให้ปลามาอยู่อาศัย อีกทั้งแนวไม้ไผ่นี้จะช่วยชะลอแรงกระแทกของคลื่นทะเลที่จะพัดเข้าสู่ชายฝั่งได้ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ ภายหลังจากการประชุมกลุ่มของชนในชุมชนบ้านในลุ่ม ร่วมกันแกนนำกลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้ข้อตกลงร่วมกันว่าจะไม่ทำการประมง หรือ จับสัตว์น้ำในบริเวณแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีมาตรการลงโทษตั้งแต่ระดับเบา คือ การว่ากล่าวตักเตือน และระดับหนัก โดยหากมีการฝ่าฝืนเกิน 3 ครั้ง จะทำการยึดเครื่องมือประมงไปไว้ที่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม หากแต่ที่ผ่านมายังไม่เคยเผชิญปัญหาดังกล่าว และได้รับความร่วมมือจากชาวประมงในพื้นที่เป็นอย่างดี โดยแนวเขตอนุรักษ์นี้เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการสร้างพื้นที่อนุรักษ์และกีดกันร่วมกัน ส่งผลอย่างชัดเจนในด้านการเพิ่มจำนวนประชากรสัตว์น้ำ ทำให้เกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน

1.3 การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการใช้ทรัพยากรทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน

จากการสร้างแนวเขตเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่มได้ร่วมผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่นในการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรทางทะเลของชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เป็นกิจกรรมที่บูรณาการความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยร่วมหารือกับองค์กรด้านการศึกษาคณะมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในการศึกษาพื้นที่ และเก็บข้อมูลฐานทรัพยากรทางทะเล และหน่วยงานราชการ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาในการรับฟังข้อเรียกร้องของชาวบ้าน และร่างข้อบัญญัติ เกิดเป็น “ข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน” จากข้อมูลทางวิชาการและความต้องการของชาวบ้าน ทำให้มีการเพิ่มขอบเขตพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำออกไปเป็นความยาว 5,400 เมตร โดยแบ่งเขตทะเลและชายฝั่งเป็น 2 เขต ประกอบด้วย เขตอนุรักษ์ทางทะเลและชายฝั่งเขตที่ 1 ระยะทาง 5,400 เมตร จากขอบน้ำชายฝั่งออกไปในทะเล และ เขตอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเขตที่ 2 ระยะทาง 1,500 เมตร จากขอบน้ำชายฝั่งออกไปในทะเล และห้ามเรือประมงประเภทยานพาหนะทำลายล้างทรัพยากรเข้ามาทำการประมงภายในเขต ซึ่งข้อบัญญัติท้องถิ่นนี้ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่มาจากความคิดเห็นของชาวประมงในพื้นที่อย่างแท้จริง เนื่องจากชาวบ้านมีส่วนสำคัญในการออกแบบกฎหมายนี้ เพื่อให้มีการจัดการกับกลุ่มเรือประมงพาณิชย์ และเครื่องมือประมงผิดกฎหมายอย่างจริงจัง นอกจากนี้ชาวประมงในพื้นที่จะรับหน้าที่เป็นผู้ที่คอยช่วยตรวจตราเฝ้าระวังไม่ให้มีการกระทำผิดซึ่งจะอยู่ในขอบเขตของข้อบัญญัติฉบับนี้

หากพบเจอการทำประมงผิดกฎหมายในแนวเขตอนุรักษ์ชาวบ้านมีอำนาจในการเข้าไปตักเตือนหรือแจ้งเจ้าหน้าที่ได้ทันที ดังนั้น การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นนี้จะเสริมให้แนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตรมีการรองรับที่เข้มแข็งมากขึ้น และสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือกันแบบบูรณาการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล

1.4 การจัดตั้งธนาคารปูม้า

ธนาคารปูม้าเป็นกิจกรรมที่ดูแลภายใต้กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้ง เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2558 ภายหลังจากการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น การฟื้นฟูทรัพยากรจึงเป็นภารกิจต่อมาโดยหลังจากวิกฤติเรือประมงพาณิชย์ปูม้าได้ลดจำนวนลงอย่างมาก ซึ่งปูม้าจัดเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชุมชน จึงเกิดการจัดตั้งธนาคารปูม้าร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และสมาคมอนุรักษ์ทะเลไทย เพื่อเป็นสถานที่ในการเก็บพักแม่ปูที่มีไข่นอกกระดอง ซึ่งปูเหล่านั้นจะได้มาจากชาวประมงในชุมชนที่บริจาคปูม้าไข่นอกกระดองให้กับธนาคารปูส่งต่อให้กับเจ้าหน้าที่ในกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้งเพื่อจะได้นำไปพักเลี้ยงไว้ในถังพลาสติกระยะเวลาที่ไข่ปูเริ่มเปลี่ยนสีเข้มขึ้น ระยะเวลาประมาณ 6-7 วัน จากนั้นชาวบ้านในชุมชนจะรวมตัวกันทุกวันตอนเย็นเวลาประมาณ 17.00 นาฬิกาเพื่อนำปูไปปล่อยบริเวณกระชังปูที่อยู่กลางทะเล ห่างออกไปจากชายฝั่งประมาณ 12 กิโลเมตร โดยธนาคารปูม้าของชุมชนบ้านในถุ้งจะทำการทำกระชังยึดกลางทะเลแม่ปูที่อยู่ในกระชังจะสลัดไข่ลอดผ่านตาอวนไปตามธรรมชาติทำให้ลูกปูม้ามีโอกาสเติบโต และเพิ่มจำนวนขึ้นในทะเล อัตราการรอดชีวิตจะอยู่ที่ราว ๆ 500,000 ตัว ส่วนจำนวนลูกปูที่หายไปอาจกลายเป็นอาหารของปลา และสัตว์อื่น ๆ ในทะเล ซึ่งเป็นกลไกธรรมชาติ ถือว่ายังเป็นปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การทำธนาคารปูม้าจึงมีส่วนสำคัญที่ช่วยลดการตัดวงจรการเจริญเติบโตของปูม้าจากการประมงที่จับแม่ปูตั้งครรรภ์มาขาย ทำให้ปริมาณปูม้าในทะเลเพิ่มจำนวนและรักษาสมดุลของระบบนิเวศทางทะเล

กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้

กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้ เป็นกิจกรรมที่กระทำแล้วส่งผลต่อทรัพยากรทางทะเลโดยอ้อม เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรทางทะเลให้เป็นระบบ และเกิดประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี และการจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง โดยกิจกรรมเหล่านี้มุ่งเน้นที่จะเข้ามาสนับสนุนด้านทุนและองค์ความรู้ ทำให้ผู้ใช้ทรัพยากรได้รับความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาในการใช้งานทรัพยากร จัดระเบียบให้แก่ผู้ใช้ทรัพยากรให้ใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้ใช้มีระบบแล้วก็จะส่งผลไปในทางที่ดีกับทรัพยากร

2.1 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน

ศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้านเกิดขึ้นจากความร่วมมือกันกับเครือข่ายอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านป่าสน ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเปิดโอกาสให้ชาวประมงในพื้นที่ได้เผยแพร่วิถีการทำประมงและสามารถพาผู้ที่สนใจลงเรือเพื่อเรียนรู้วิถีประมงแบบดูหล่าซึ่งพบในพื้นที่บ้านป่าสน โดยวิธีการแบบดูหล่าเป็นวิชาการฟังเสียงปลาที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สัตว์น้ำที่ดูหล่ามักจะจับได้คือ ปลาจวด การมาเรียนรู้วิถีประมงแบบดูหล่าจึงต้องมาในช่วง มีนาคม ถึง กรกฎาคม อันเป็นฤดูกาลที่พบปลาชนิดนี้ได้มาก นอกจากนี้ในนามของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้งและศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน ได้ดำเนินการสร้างภาคีเครือข่ายควบคู่กันไปทั้งในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ โดยมีการสร้างเครือข่ายเป็นสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านสระบัว กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านหน้าทับ กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านท่าสูงบน และกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านป่าสนมีการจัด

เวทีความรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากร จัดหากองทุนและกระจายแนวทางการก่อตั้งธนาคารปูม้าในพื้นที่ใกล้เคียงการรวมตัวกันลักษณะนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และสร้างอำนาจการต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้ ได้มีการเชื่อมต่อเครือข่ายกับอำเภออื่น ๆ ได้แก่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในเขตอำเภอขนอม อำเภอสิชล และอำเภอปากพนังผ่านรูปแบบเวทีชุมชน ก่อนจะมีการรวมตัวเป็นเป็นหนึ่งในสมาชิก สมาคมสมาพันธ์ประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านการจัดการและดูแลทรัพยากรทางทะเลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี

จากการศึกษาพบว่า สหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกีเป็นองค์การทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนโดยมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้เกิดการออม ผ่านการระดมเงินเป็นกองทุนสำรองในการช่วยเหลือชาวประมงและการฟื้นฟูทรัพยากร ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 มีสมาชิกทั้งสิ้น 181 คน โดยสหกรณ์ออมทรัพย์จะทำหน้าที่ในการระดมเงินทุนจากคนในชุมชนผ่านการสมัครสมาชิก และเปิดบัญชีเพื่อออมเงินเดือนละ 1 หุ้น หรือจำนวน 50 บาท เป็นประจำทุกเดือน โดยเรียกเงินฝากนี้ว่า เงินสัจจะ ซึ่งหลังจากสมาชิกฝากเงินตั้งแต่ 12 เดือนขึ้นไป สหกรณ์ออมทรัพย์จะมีสิทธิประโยชน์ให้กับสมาชิกคือ เงินกู้ และ เงินกู้ฉุกเฉินสามารถขอกู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ได้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ตามความจำเป็น กรณีเงินกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือให้เกิดสภาพคล่องทางการเงินแก่สมาชิก โดยอาจจะเป็นการกู้เพื่อนำมาใช้จ่ายในครัวเรือน หรือชำระหนี้สิน เป็นต้น ส่วนกรณีเงินกู้ฉุกเฉิน มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนอาชีพประมงพื้นบ้านโดยสมาชิกสามารถกู้เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการซ่อมเรือ หรือซื้ออุปกรณ์ในการทำประมง และเป็นเงินค่ารักษาพยาบาลเมื่อสมาชิกในครอบครัวของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้รับอุบัติเหตุ

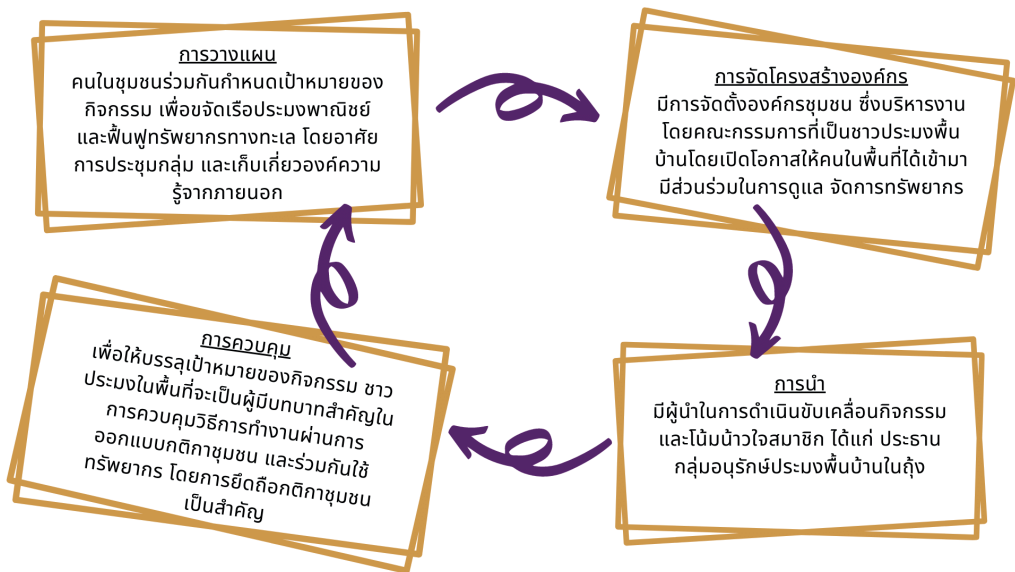
2.3 การจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง

กองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง เป็นกองทุนอยู่ภายใต้การดูแลของสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการบริจาคเครื่องมือการประมง อาทิ แห อวน ใบพัดเรือ เป็นต้น โดยสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถยืมอุปกรณ์ที่เป็นของกองทุนได้ และนำมาคืนเมื่อใช้เสร็จ เมื่อชาวประมงในพื้นที่ขาดแคลนในเรื่องใดสามารถขอความช่วยเหลือจากกองทุนของชุมชนได้ โดยกองทุนเป็นความร่วมมือของชาวประมงในชุมชนและการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐในการสนับสนุนสมาชิกทุกคนเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน และแหล่งเครื่องมือทำกินอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านในชุมชนรู้สึกอยากที่จะทำอาชีพของตนต่อไป เกิดความสบายใจว่าหากประสบปัญหา ก็สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากองค์กรในพื้นที่ได้ทันที

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านมีการดำเนินกิจกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการเข้ามาของเรือประมงพาณิชย์ที่ใช้เครื่องมือประมงไม่เหมาะสม และโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของเอกชน นำมาสู่การปลุกจิตสำนึกให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรทางทะเลของชุมชน สร้างอำนาจการต่อรองให้แก่ตนเองด้วยการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนและดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ผ่านกระบวนการแบบกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มีการถ่ายทอดเรื่องราววิถีการทำประมงและสร้างเครือข่ายร่วมกับสาธารณชน นำมาซึ่งอำนาจในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยตัวชุมชนเอง

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีส่วนร่วม

จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ทั้ง 7 กิจกรรม พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านในถุ้งมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลโดย อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟู คนในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและจัดการทรัพยากรทางทะเลของตนเอง และองค์กรภาครัฐและเอกชน จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้หนุนเสริมกิจกรรม ในด้านองค์ความรู้ ด้านงบประมาณ และด้านกำลังแรงงาน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านในถุ้งมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรร่วมกันโดยชุมชน ดังภาพที่ 2

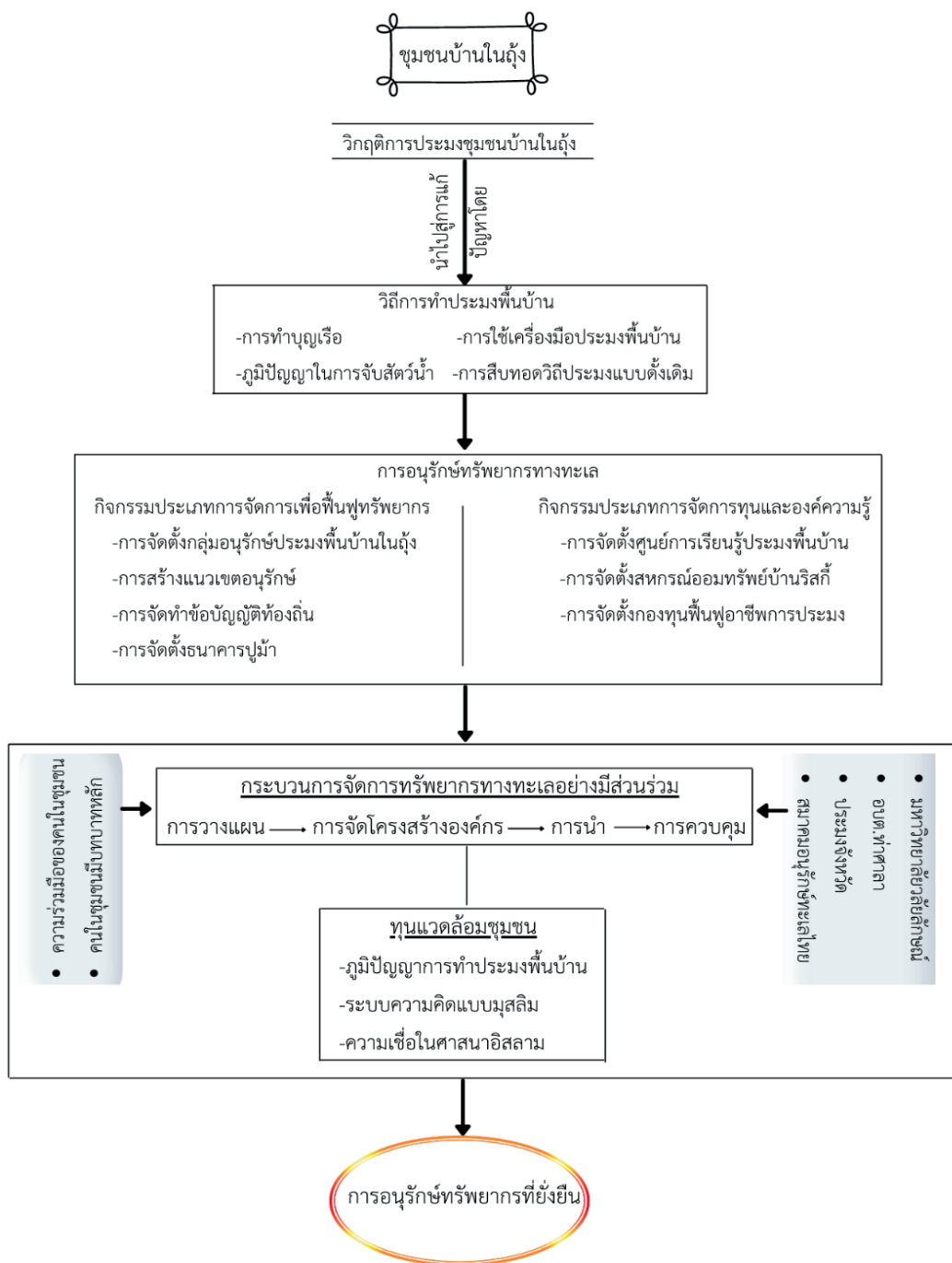

ภาพที่ 2 กระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันโดยชุมชนของชุมชนบ้านในถุ้ง

กระบวนการจัดการในทั้ง 7 กิจกรรมเมื่อพิจารณาพบจุดเชื่อมโยงในแต่ละขั้นตอน รวมถึงมีปัจจัยที่ช่วยหนุนเสริมให้กิจกรรมเกิดขึ้นและดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้หากวิเคราะห์เพื่อให้มองเห็นรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางทะเลที่เป็นรูปแบบของชุมชนเอง อาจกล่าวได้ว่าชุมชนมี “ทุนแวดล้อมของชุมชน” ประการแรกคือภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้าน ประกอบไปด้วย พื้นที่ชุมชนที่ติดทะเลอ่าวไทย การอพยพย้ายถิ่นที่ทำให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของคนในชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับท้องทะเลมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการทำประมงพื้นบ้าน และการสืบทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลเอาไว้ได้ ประการที่สองคือระบบความคิดแบบมุสลิม เป็นทัศนคติที่เชื่อว่า “มุสลิมในโลกนี้คือพี่น้องกัน” โดยความเป็นชุมชนมุสลิมทำให้ชาวประมงในพื้นที่รู้สึกว่าเป็นญาติพี่น้อง มีความอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตวิญญาณร่วมกันจึงนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น เมื่อถึงคราวประสบปัญหา หรือวิกฤติใดก็จะร่วมมือแก้ไขให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤติไปได้ นอกจากนี้ ชาวมุสลิมในพื้นที่มีความคิดว่า “ตนต้องดำรงตนอยู่คล้ายกับนก” ซึ่งหมายถึงการทำอะไรก็ตามแต่พอดี พอควร เหมือนนกที่มัก

จะสร้างรังที่อยู่ของตนแค่พอตัวและไม่เดือดร้อนผู้อื่น การออกหาปลาทะเลเล็กเช่นกันชาวประมงในชุมชนจะออกจับปลาแต่พอตัว และไม่ทำลายทรัพยากรทางทะเลของชุมชน ประการที่สามคือความเชื่อในศาสนาอิสลาม ซึ่งถือว่าเป็นแก่นที่เชื่อมโยงกับระบบความคิดแบบมุสลิมโดยคำสอนในศาสนาเชื่อว่า “ปลาหรือสัตว์น้ำที่ตนหาได้ในแต่ละวัน คือสิ่งที่พระเจ้าเสาะหาประทานให้” ชาวประมงหาได้เท่าไรก็คือเท่านั้นเมื่อได้มาแล้วจะไม่โลภมากและต้องรู้จักแบ่งปัน รวมถึงการใช้สอยทรัพยากรก็ต้องเป็นไปโดยเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะพบได้จากกิจกรรมธนาคารปูม้าที่มีการนำปูม้ามาบริจาค เพื่อให้มีการเพาะฟักและเพิ่มจำนวนประชากรปูม้า รวมถึงกฎกติกาข้อชุมชนที่แทรกแนวคิดนี้อยู่ การห้ามจับสัตว์น้ำตัวเต็มวัย การใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำเหล่านี้ล้วนสะท้อนความคิดการอยู่กับธรรมชาติ และไม่ทำลายธรรมชาติอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่าชุมชนประมงบ้านในถุ้งแห่งนี้ มีรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยเกิดการตกผลึกทางแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรมาจากภายในชุมชน โดยมีปัจจัยแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ประมงของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสรุปเป็นรูปแบบการจัดการของชุมชนบ้านในถุ้งได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลเพื่อแก้วิกฤตการประมงของชุมชนบ้านในถุ้ง

สรุปและอภิปรายผล

เนื่องด้วยการเข้ามาของระบบการพัฒนาสมัยใหม่ อาทิ การทำประมงแบบพาณิชย์ที่มุ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลจนล้นเกิน และคนท้องถิ่นมองว่า ทรัพยากรทางทะเลเป็นสมบัติสาธารณะที่ไม่มีวันหมด การจัดตั้งโครงการขนาดใหญ่ในเขตชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งต้องหันมาให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ปรับเปลี่ยนแนวคิดโดยยึดมั่นว่า ทรัพยากรทางทะเล คือ ทรัพยากรร่วมกัน มีเวลาหมดอายุและเสื่อมโทรม กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล จึงมีใช้หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เป็นการกระทำโดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ รักษาและปกป้องให้แหล่งทำกิน แหล่งอาหารของชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์จากการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยขอแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านในถุ้ง

เมื่อค้นหาลักษณะรูปแบบในการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถุ้งใน ตามแนวทางการศึกษาของ McConney [6] พบว่า การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านในถุ้งเป็นการจัดการแบบร่วมมือกัน โดยในการดำเนินกิจกรรมจะมีลักษณะของการจัดการโดยชุมชนผนวกกับการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐ และเอกชน ทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และองค์ความรู้ ซึ่งองค์กรของรัฐและเอกชนจะเป็นเสมือนที่เลี้ยงให้กับองค์กรชุมชนในการทำงานร่วมกัน หากแต่การเกิดขึ้นของกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลนั้น องค์กรชุมชนจะเป็นหน่วยแรกที่ริเริ่มให้เกิดการดำเนินการ แก๊ไข หรือจัดการกับทรัพยากรของชุมชน จากนั้นการให้ความร่วมมือหรือการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกจึงตามมา สอดคล้องกับ Dolsak, N., & Ostrom, E. [7] ระบุว่าชุมชนที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากรมีสิทธิ์สามารถจัดการทรัพยากรของตนเองได้โดยไม่ต้องมีอำนาจของรัฐเข้ามาควบคุม ด้วยเหตุนี้จึงอาจมองได้ว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถุ้งมีศูนย์กลางการจัดการที่ประชาชน และอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรและความร่วมมือกันเองของคนในชุมชนเป็นหลัก ทำให้เกิดการบูรณาการจัดการให้อำนาจความรับผิดชอบและบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลเป็นของชุมชนโดยแท้จริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sirichai, K. [8] ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรประมงในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งเกิดจากเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การทำ และมีการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชาวประมงเกิดความตระหนักและนำไปให้เกิดการจัดการประมงร่วมกันที่ดำเนินการด้วยตัวของชาวประมงพื้นบ้านเองทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และความต้องการที่แท้จริงของชาวประมงในพื้นที่

2. แนวทางการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่ยั่งยืน

นับตั้งแต่ชุมชนประสบกับวิกฤตความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเล ได้นำมาสู่การแสวงหาหนทางในการขจัดปัญหา ผ่านการสร้างตระหนักให้รับรู้ถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของจำนวนสัตว์น้ำที่ลดลง และปลูกฝังจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากร โดยมีศูนย์กลางคือชุมชนเป็นผู้กำหนดวิธีการ และกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเอง เช่น การรวมกลุ่มองค์กร การสร้างกติการ่วมกันภายในชุมชนเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล สอดคล้องกับ Jirapron, C. [9] ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนปากันเคย ตำบลตันหยงโป

อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พบว่า แนวทางในการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จะต้องมีการจัดการที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางหลักและประสานความร่วมมือกับองค์กรภายในทั้งภาครัฐ และเอกชนเพื่อให้การจัดการมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับ Kraivan, K. et al. [10] ที่ศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของธนาคารปูม้า ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี พบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมและให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ มีการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และตระหนักได้ว่าเป็นปัญหา จะทำให้ชาวประมงพื้นบ้านและคนในชุมชนได้เข้าใจถึงปัญหาและมีการปรับเปลี่ยนมุมมอง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ทรัพยากรใหม่เพื่อจะอนุรักษ์ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และมีความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยโครงการบางส่วนเข้ากับการท่องเที่ยวระดับชุมชน เพื่อเผยแพร่และปลูกสำนึกการปกป้องทรัพยากรทางทะเล
2. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น เข้ามาเป็นแกนนำเยาวชนในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ชุมชนจัดขึ้น
3. ขยายภาคีเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้บทเรียนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่เหมาะสมร่วมกัน

References

- [1] Kannika, N. (2015). *A study of model in coastal fisheries resources management: A case study of crab bank at Khong Or-Bo-Tor community, Moo 4, Bangkaewsub-district, Banlame district, Phetchaburi province*. Unpublished Master's Minor Thesis. Bangkok: Thammasart University. (in Thai)
- [2] Kanyarat, T. (2015). *Community-Based Coastal Resource Management: A case study of Ban Laem Makham, Khao Mai Kaeo sub-district Sikao district, Trang province*. Unpublished Master's Thesis. Bangkok: Chulalong University. (in Thai)
- [3] Narongchai, J. (1999). *Participation of small-scale fishermen in community-based fishery management: A case study on Pak Phanang Bay Nokhon Si Thammarat province*. Unpublished Master's Thesis. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)
- [4] Khunweechuay, M. (2015). The history of a struggle for access to Kao-Na- Lae resources. *Journal of Humanities and Social Sciences, Thaksin University*. 10(2), 107-125. (in Thai)
- [5] The Federation of Southern Fisherfolk. (2002). *The federation of Southern fisherfolk: Grassroots people's organization and policy proposal for coastal resource conservation and restoration*. Songkha: Southern coast resource management Project. (in Thai)
- [6] McConney, P., Pomeroy, P., & Mahon, P. (2003). Guidelines for coastal resource co-management in the Caribbean: communicating the concepts and conditions that favour success. Barbados: Caribbean Conservation Association.

- [7] Dolsak, N., & Ostrom, E. (2003). The challenge of the commons. In N. Dosak and E. Ostrom (Eds), *The commons in the Millennium*. Cambridge. UK: Cambridge University.
- [8] Sirichai, K. (2016). The participation of people in managing fishery resources on Songkhla Lake Basin. *Assumption University Law Journal*, 7(2), 98-112. (in Thai)
- [9] Jirapron, C. (2013). *Coastal resource management with community participation: A case study of Bakunkhoel community, Tanyongpau Sub-district, Muang District, Satun Province*. Unpublished Master's Thesis. Songkha: Thaksin University. (in Thai)
- [10] Kraiwan, K., Pirapron, N., Vipavee, P., Porntawan, K., & Phitak, S. (2016). A sustainability development creation of crabs banking Laem Phak Bia, Ban Laem, Phetchaburi province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 464-467. (in Thai)